

Anamarija Topić

samostalna istraživačica
independent researcher

Andrije Buvine 16
Zagreb, Hrvatska

anamarijaboban6@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4971-1124

Prethodno priopćenje
Preliminary communication

UDK / UDC:
725.1:336(497.5 Zagreb)"19"

DOI:
10.17685/Peristil.63.11

Primljeno / Received:
1. 10. 2020.

Prihvaćeno / Accepted:
24. 11. 2020.

Palača Slavenske banke u Vlačkoj ulici u Zagrebu

The Bank Palace in Vlačka Street in Zagreb

APSTRAKT

U članku je obrađena palača Slavenske banke na križanju Vlačke i Draškovićeve ulice u Zagrebu. Palača je izgrađena između 1921. i 1923. godine prema projektu arhitekta Huga Ehrlicha, u stilu međuratnog klasicizma. Istraživanje se temelji na sačuvanom arhivskom gradivu, člancima iz dnevnog tiska iz doba gradnje, građevinskim nacrtima, starim fotografijama te relevantnoj stručnoj literaturi. Rezultati istraživanja omogućuju uvid u tijek gradnje i opremanja poslovno-stambene zgrade Slavenske banke.

KLJUČNE RIJEČI

bankovna palača, arhitektura, Hugo Ehrlich, Jozo Kljaković, Juraj Meniga, međuratni klasicizam, Rudolf Valdec, Slavenska banka, dvadesete

ABSTRACT

The article deals with the palace of the Slavenska banka (Slavic bank) at the intersection of Vlačka and Draškovićeve streets in Zagreb. The palace was designed by architect Hugo Ehrlich and built between 1921 and 1923, in the style of interwar classicism. The research is based on preserved archival material, articles from the daily press from the time of construction, construction drawings, old photographs and relevant professional literature. The results of the research provide an insight into the course of construction and equipping of the business and residential building of Slavenska banka.

KEYWORDS

banking palace, architecture, Hugo Ehrlich, Jozo Kljaković, Juraj Meniga, interwar classicism, Rudolf Valdec, Slavenska banka, 1920s

Uvod

Tekst se bavi palačom Slavenske banke (1921. – 1923.), važnim djelom zagrebačkog međuratnog klasicizma.¹ U radu se prikazuje kratak kronološki presjek prethodno planiranih gradnji u Vlačkoj 53, zatim slijedi urbanistička, prostorna i formalna analiza zgrade, te opis njezine opreme. Zgrada koja je predmet ovog istraživanja pokazuje oblikovne značajke tipične za stil modernističkog klasicizma, dominantnog pravca tadašnje europske arhitekture. Izgradnjom tog masivnog solitera na širokom utoku Vlačke u Draškovićeve ulicu ostvaren je jak urbanistički akcent, koji se monumentalnim klasicizirajućim oblicima dodatno ističe od okolne izgradnje. Glavni projekt za sjedište tada vrlo perspektivne zagrebačke Slavenske banke izradio je Hugo Ehrlich, a u izradi detaljnih nacrtava sudjelovali su mlađi arhitekti iz njegova ateljea. Pomno osmišljena unutarnja oprema zgrade izvedena je u kombinaciji art déco i klasicističke estetike, a uključuje, između ostalog, neoklasicističke freske Jozeta Kljakovića, čija je tema gradnja same bankovne palače. Dosad je o zgradi najviše pisao Žarko Domljan, koji joj je posvetio nekoliko stranica u monografiji o Hugu Ehrlichu. Autor je u kratkim crtama opisao povijest same čestice, prostornu dispoziciju zgrade i rješenje njezina pročelja te spomenuo njezin urbanistički značaj. Građevna dozvola za projekt Slavenske banke izdana je 26. siječnja 1921. godine, dok je stambena dozvola izdana dvije godine kasnije, 7. lipnja 1923.² Gradnju je izvodilo građevinsko poduzeće „Skopal, Juričić i Batušić”.³

Prije izgradnje palače banke

– povijest zemljišne čestice u Vlačkoj 53

Na mjestu današnje palače Slavenske banke nekoć se nalazila skromna prizemnica, prva u sjevernom nizu kuća na širokom utoku Vlačke ulice u Draškovićeve ulice. Ta se kuća održala sve do 1920. godine, a njezin je izgled zabilježen na fotografiji iz iste godine (sl. 1). Osim toga, da je objekt na uglu Ribnjaka i Vlačke srušen oko 1920., potvrđuje i Dragutin Hirc, koji navodi da se radilo o kući klobučara Kuhtića.⁴ Vjerojatno je ta kuća obrtniku služila za stanovanje i rad, što je bio slučaj i kod mnogih drugih starih objekata u Vlačkoj ulici, od kojih su se neki zadržali do danas.⁵

Na ovoj su čestici vlasnici Matija i Vjekoslava Kratković 1918. godine planirali gradnju dvije spojene trokatnice (sl. 2).⁶ Započeti su grubo građevinski radovi prema projektu ovlaštenog graditelja

Stjepka Aranjoša, no uskoro je gradnja zaustavljena zbog smrti vlasnika (1919.). Trokatnice obitelji Kratković trebale su imati bogato raščlanjena pročelja, oslonjena na oblikovni jezik secesije i uglove oblikovane poput tornjeva s lanternama i dekorativnim kupolama.

Na istoj je čestici 1920. godine novi vlasnik, dioničko društvo Manduševac, planiralo gradnju modernog hotela s restoranom prema projektu Vjekoslava Bastla (sl. 3).⁷ Gradnja hotela započeta je, no uskoro su financijske poteškoće navele dioničko društvo Manduševac na obustavu gradnje i prodaju terena Slavenskoj banci, koja se već u jesen 1920. godine javlja kao novi vlasnik parcele.⁸ Neizvedeni projekt za hotel na uglu Vlačke i današnjeg Trga svibanjskih žrtava 1995. svjedoči o velikom zaokretu koji se u Bastlovim projektima javlja od kraja prvog desetljeća 20. stoljeća, kada se od bogato raščlanjenih secesijskih pročelja okreće prema jednoj vrsti neoklasicizma.⁹ U odnosu na Aranjošev koncept, oblikovni jezik arhitekture Bastlovog projekta mnogo je pročišćeniji i moderniji.

Zgrada u odnosu prema urbanom okružju

Slavenska banka za lokaciju svoje nove palače odabire jednu od rijetkih slobodnih parcela u blizini središnjega zagrebačkog gradskog trga. Donjogradski blokovi u ovom su razdoblju već gotovo potpuno popunjeni. S obzirom na to, središnja pozicija u Vlačkoj 53 morala se činiti kao dobra prilika za gradnju bankovne palače. Palača se nalazi na križanju važnih prometnica, užurbane Vlačke i Draškovićeve ulice, a njezino glavno pročelje orijentirano je prema glavnom gradskom trgu i katedrali. Sama Vlačka ulica od svojih početaka tvori ključni, vrlo frekventni, prilaz središtu grada s istoka, koji vodi sve do Bakačeve ulice, do neposredne blizine središnjeg gradskog trga. S druge strane, Draškovićeve ulice bila je granica postojećeg, središnjeg dijela grada i istočnog predjela koji se tek počeo izgrađivati. Na mjestu gdje se nekoliko godina ranije prostiralo sajmište, nakon 1923. niknut će nova poslovna i stambena četvrt na čijem se ulazu gradi palača Burze.

U vrijeme podizanja, između 1921. i 1923., palača Slavenske banke bila je najviša zgrada u Vlačkoj ulici i na Nadbiskupskom trgu (današnji Langov trg i Trg svibanjskih žrtava 1995.). Upravo je njezinom izgradnjom početkom 1920-ih prvi put grubo probijeno povijesno mjerilo Vlačke ulice.

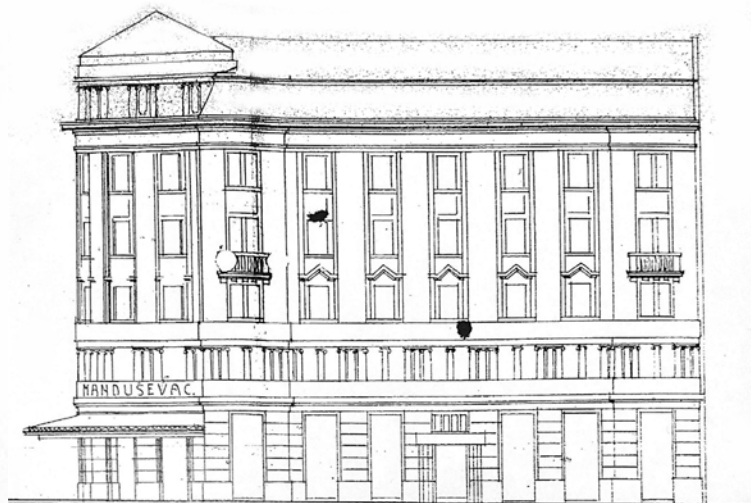
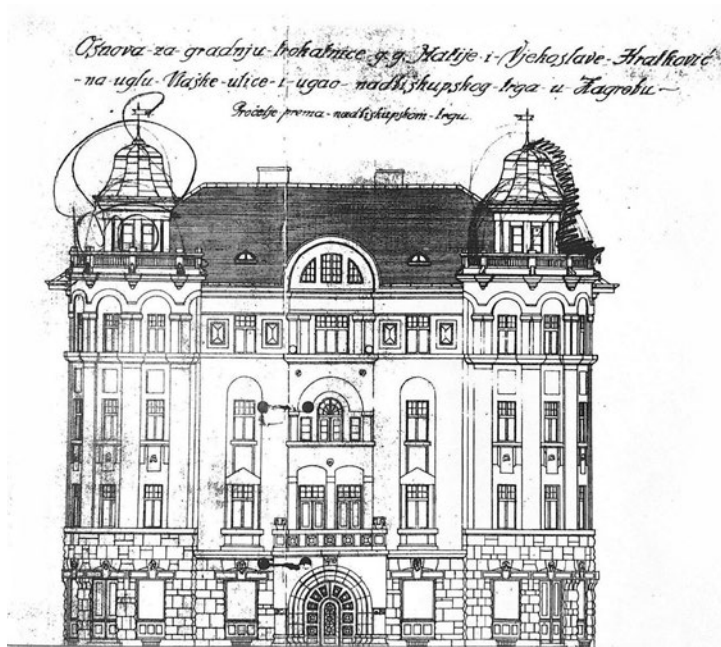
- 1 Lokacija buduće palače Slavenske banke, Schlosserove stube i prizemne kuće u Vlačkoj 53, 1920.
Muzej grada Zagreba, Fototeka, FOT-16273

Location of the future bank palace, the Schosser's steps and one-storey houses in Vlačka street 53, 1920.
Zagreb City Museum, Photo library

Ehrlichova zgrada poremetila je mnoge prostorne odnose ne ostvarujući skladan odnos s okolnom starom niskogradnjom. S četiri kata i dvoetažnom mansardom, monumentalna bankovna palača ne uklapa se u zadanu povijesnu urbanu matricu. Na sjevernoj strani Vlačke ulice u velikom se dijelu održala izgradnja iz 18. i 19. stoljeća.

Vlačka ulica formirala se podno Kaptola i Šalate zbog čega velik dio parcela na sjevernoj strani visoko zahvaćaju padine, što je slučaj i sa Slavenskom bankom čije je prizemlje na sjevernom dijelu ukopano. Banka dominira prostorom trga uz koji je smještena. Tik do banke nalaze se i stube do Šalate, današnje Schlosserove stube, koje je 1906. godine projektirao Hugov brat, Đuro Ehrlich, kao komunikaciju koja je vodila do nove bolnice na brijegu.¹⁰ I danas ove stube i bankovna palača čine neodvojivu ambijentalnu cjelinu. Prilikom izgradnje bankovne zgrade, gradska je općina ustupila banci dio zemljišta uz same stube,

a institucija je zauzvrat bila zadužena za izgradnju jednog potpornog zida i uređenje željezne stubišne ograde o svom trošku.¹¹ Uvriježeno je mišljenje da je Hugo Ehrlich ovu javnu komunikaciju pregradio prilikom izgradnje Slavenske banke, no takva atribucija i datacija nisu sigurne. Naprotiv, sudeći prema fotografiji iz 1920. godine (sl. 1), prethodno gradnji banke, stube su već te godine imale svoj specifičan dizajn s pergolama, klupama i jakim ogradnim zidovima. Isto tako, na Ehrlichovom nacrtu s prikazom presjeka stubišta, koji nastaje u sklopu projekta za Slavensku banku, posebno su naznačeni samo oni dijelovi za koje je grad zatražio da se obnove ili dodaju, odnosno potporni zid i željezna ograda. Također, među detaljnim nacrtima za projekt bankovne palače nalazi se samo jedan crtež željezne ograde javnih stuba. Prema tome, može se zaključiti da su Schlosserove stube ranije djelo nekog drugog autora ili ranije djelo samog Huga Ehrlicha,

- 2 Stjepan Aranjoš, projekt za palaču Kratković, 1918. Državni arhiv u Zagrebu, fond 1122, Zbirka građevinske dokumentacije, Vlačka 53, sig. 2980 (dalje: DAZ)

Stjepan Aranjoš, project for the Kratković Palace, 1918
State Archives in Zagreb

- 3 Vjekoslav Bastl, projekt za hotel Manduševac, 1920., DAZ

Vjekoslav Bastl, project for the Manduševac Hotel, 1920
State Archives in Zagreb

kojem je arhitekt povodom gradnje bankovne palače dodao jedan potporni zid i željeznu ogradu u gornjem dijelu.

Prostorna dispozicija zgrade u cjelini

Zgrada ima osam etaža: podrum, prizemlje, četiri kata (uključujući polukat), mansardu i tavan. Premda je u stambenoj dozvoli navedeno da se radi o trokatnici s polukatom i mansardom, u stvari se radi o četverokatnoj zgradi s dvoetažnom mansardom. U građevinskoj dokumentaciji kat iznad prizemlja vodio se kao polukat, no u stvarnosti se radilo o pravom katu. Štoviše, u spomenutom *polukatu* visina od poda do stropa čak je i veća nego u ostalim katovima. Takva je praksa uobičajena u ovom razdoblju, a uvedena je s ciljem legalnog podizanja većeg broja katova nego što je bilo propisano Građevinskim pravilnikom.¹² Što se namjene pojedinih etaža tiče, u podrumu su bile smještene pomoćne prostorije (drvarnice,

arhivi, kotlovnica i spremišta za ugljen te oruđe). Za poslovnu djelatnost rezervirane su etaže prizemlja, polukata i dio prvoga kata. U prizemlju su se nalazile poslovne prostorije Slavenske banke, dva lokala i ulazi u stambene dijelove zgrade. Prostor dvorišta, čiji je promjer oko 16 metara, u prizemlju i polukatu zauzima kružna blagajnička dvorana. U polukatu su se nalazile uredske prostorije i svečana dvorana za sjednice. Prvi kat jednim je dijelom bio namijenjen uredima Slavenske banke, a drugim je dijelom bio namijenjen za stanovanje. Drugi i treći kat, kao i mansarda, bili su u potpunosti namijenjeni za stanove. Veličina i raspored prostorija u stanovima djelomično se ponavlja na svakom katu. Stanovi su većinom predani na korištenje zaposlenicima banke i povezanih poduzeća. Tavanski prostor iskorišten je za smještaj jednosobnih stanova za podvornike i služinčad te pomoćnih prostorija, poput praonice i glačalice.

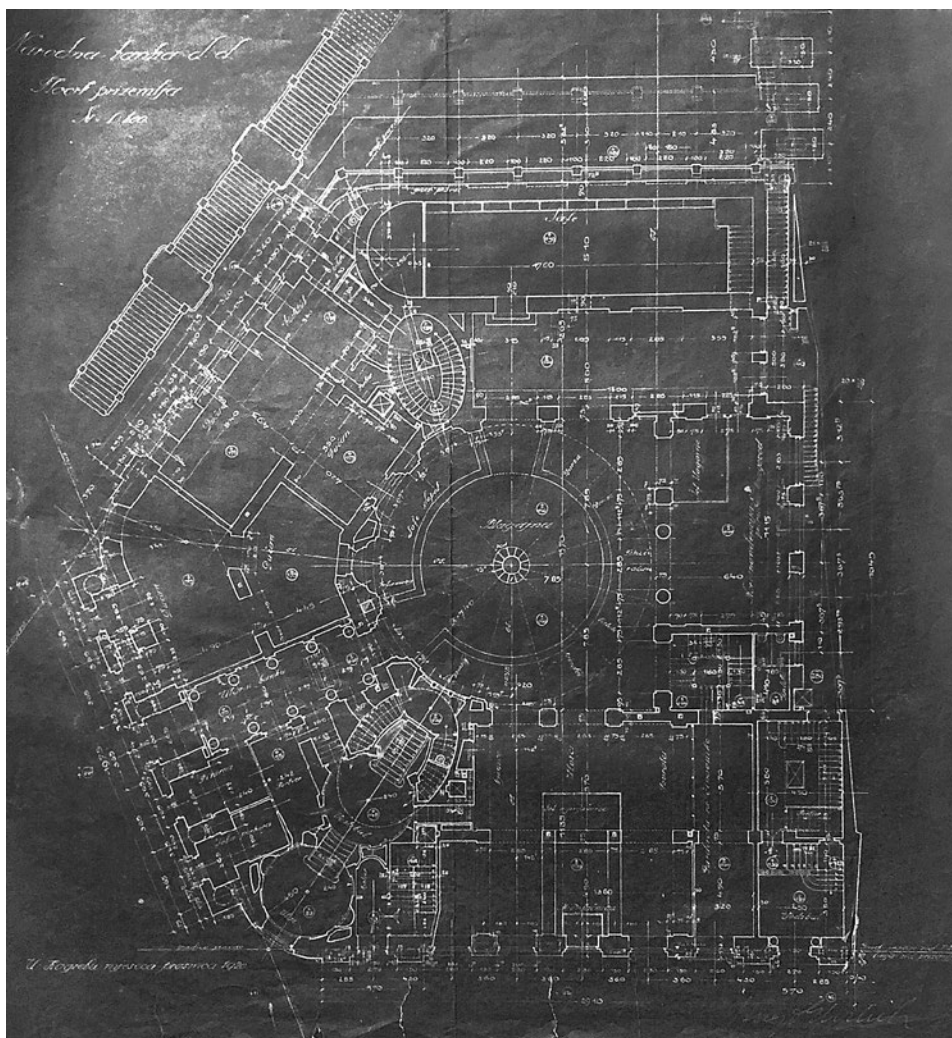
Radi se, dakle, o višenamjenskoj zgradi kod koje su prizemlje, polukat i dio prvoga kata namijenjeni javnoj, poslovnoj djelatnosti banke i trgovina, a viši su katovi stambeni. Takvo vertikalno zoniranje prisutno je u zagrebačkoj arhitekturi još od druge polovine 19. stoljeća.¹³ Novčani zavodi redovito su gradili poslovno-stambene palače kod kojih su, uz vlastite poslovne prostorije, dio prizemlja iskoristili za smještaj trgovačkih i ugostiteljskih sadržaja, a u višim katovima smještali su stanove za vlastite zaposlenike. Jedan od prvih primjera takve gradnje monumentalna je zgrada Prve hrvatske štedionice, koju Josip Vancaš gradi 1898. godine, a tradicija korištenja metode vertikalnog zoniranja nastavit će se dugo nakon toga. Uz Slavensku banku, kombinirani prostorni program pokazuje i obližnja palača Zagrebačke burze Viktora Kovačića (1923. – 1927.). Prizemlje, prvi, drugi i treći kat namijenjeni su poslovnoj djelatnosti Burze, a uz njih se u drugom katu nalazi prostorni stan za predsjednika te institucije. Kao i kod Slavenske banke, tavanski je prostor namijenjen samačkim stanovima i pomoćnim prostorijama, što je uobičajena praksa u ovom razdoblju. Najtečajni program Burze predviđao je čak i smještaj restorana i kavane u suterenu, a treći je kat trebao imati isključivo stambenu namjenu, što potvrđuje tendenciju novčarskih zavoda za gradnjom zgrada mješovite namjene.

Za analizu prostorne dispozicije palače Slavenske banke (sl. 4) važni su spomenuti raniji projekti Stjepana Aranjoša i Vjekoslava Bastla za isto zemljište, koji pokazuju određene sličnosti s Ehrlichovim rješenjem. U trenutku kad je Ehrlichu povjerena izgradnja palače Slavenske banke, na gradilištu su se nalazili prethodno izgrađeni zidovi. Arhitekt je srušio zidove nad zemljom, a temeljne je zidove odlučio iskoristiti. Na taj je način tlocrtna koncepcija zgrade unaprijed bila djelomično zadana. Ideja o peterokutnom tlocrtu, kojim je maksimalno iskorištena nepravilna građevinska čestica na kraju ovog bloka, u ovom slučaju pripada Bastlu. Djelomično su oba kasnija projekta bila uvjetovana najranijim, Aranjoševim, temeljnim zidovima, koje je Bastl sačuvao i prilagodio za potrebe hotela. Tlocrt uglovnice često se rješava u obliku peterokuta. Novi predio grada istočno od Draškovićeve ulice nije građen po pravokutnom rasteru poput onoga u starijem Donjem gradu, zbog čega je omogućeno dobivanje „ugodnijeg” kuta, koji nije prešiljat. To se postiže „rezanjem” jednog kuta pravokutnom tlocrtu. Osim Slavenske

banke, takvo rješenje pokazuje nekoliko obližnjih zgrada: Burza Viktora Kovačića (1923. – 1927.) i Inženjerski dom biroa Benedik-Baranyai (1927.) na današnjem Trgu hrvatskih velikana, Gradski porezni ured Karla Vajde i Otta Goldscheidera u ulici Račkoga 6 (1927.), Stambena zgrada Šumarske direkcije Ede Schöna i Jurja Denzlera na raskrižju ulica Kneza Mislava i Kneza Borne (1926.). Zgrada je imala ukupno sedam ulaza. Na sjeverozapadu su se nalazili prostori namijenjeni za dva lokala, od kojih je svaki imao svoj ulaz te nije predviđena njihova veza s ostatkom zgrade. Do stambenih i poslovnih dijelova zgrade vodili su zasebni ulazi i stubišta. Tako je za klijente rezerviran reprezentativni ulaz na zapadnom pročelju, a zaposlenici banke su do poslovnih prostorija u polukatu i prvom katu mogli doći internim četverokrakim drvenim stubištem, koje je smješteno uz blagajničku dvoranu, ili reprezentativnim stubištem na jugozapadnom uglu. Stanarima su bila namijenjena tri ulazna stubišta, smještena uz Vlačku ulicu i Schlosserove stube.

Većina stanova u višim katovima predana je na korištenje tadašnjim zaposlenicima banke i drugih povezanih tvrtki.¹⁴ Sva tri ulaza u stambeni dio zgrade bila su opremljena stubištem i dizalom. Te vertikalne komunikacije nisu imale izlaz na polukat, koji je namijenjen isključivo poslovnim prostorima, već su iz prizemlja vodile direktno do prvoga kata. U svim je stubištima osigurano prirodno osvjetljenje i prozračivanje putem prozora, što je omogućeno zahvaljujući veličini parcele i povoljnim smještajem vertikalnih komunikacija. U svakom katu nalazilo se po šest stanova, a po jedno stubište vodilo je do dva stana u svakom katu. Oblikovanje vestibula i stubišta drugačije je za svaki ulaz.

Veličina i raspored prostorija u stanovima djelomično se ponavljaju na svakom katu (sl. 5). Površina stanova kretala između 85 m² i 160 m², a najčešće se radilo o četverosobnim stanovima, dok je tek nekoliko stanova imalo pet soba. U svim je stanovima provedena diferencijacija stambenog i gospodarskog dijela, kakva se javlja u Ehrlichovim projektima još od vremena njegove suradnje s Viktorom Kovačićem. Stambene prostorije nižu se uz pročelje, a gospodarski i sanitarni dijelovi stana orijentirani su prema dvorištu. Posebno su atraktivno oblikovane ovalne sobe na uglu koje su imale i vlastiti ulaz iz stubišta. Prozračivanje i insolacija osigurani su u svim stambenim prostorijama putem prozora, a higijenski uvjeti pomoćnih

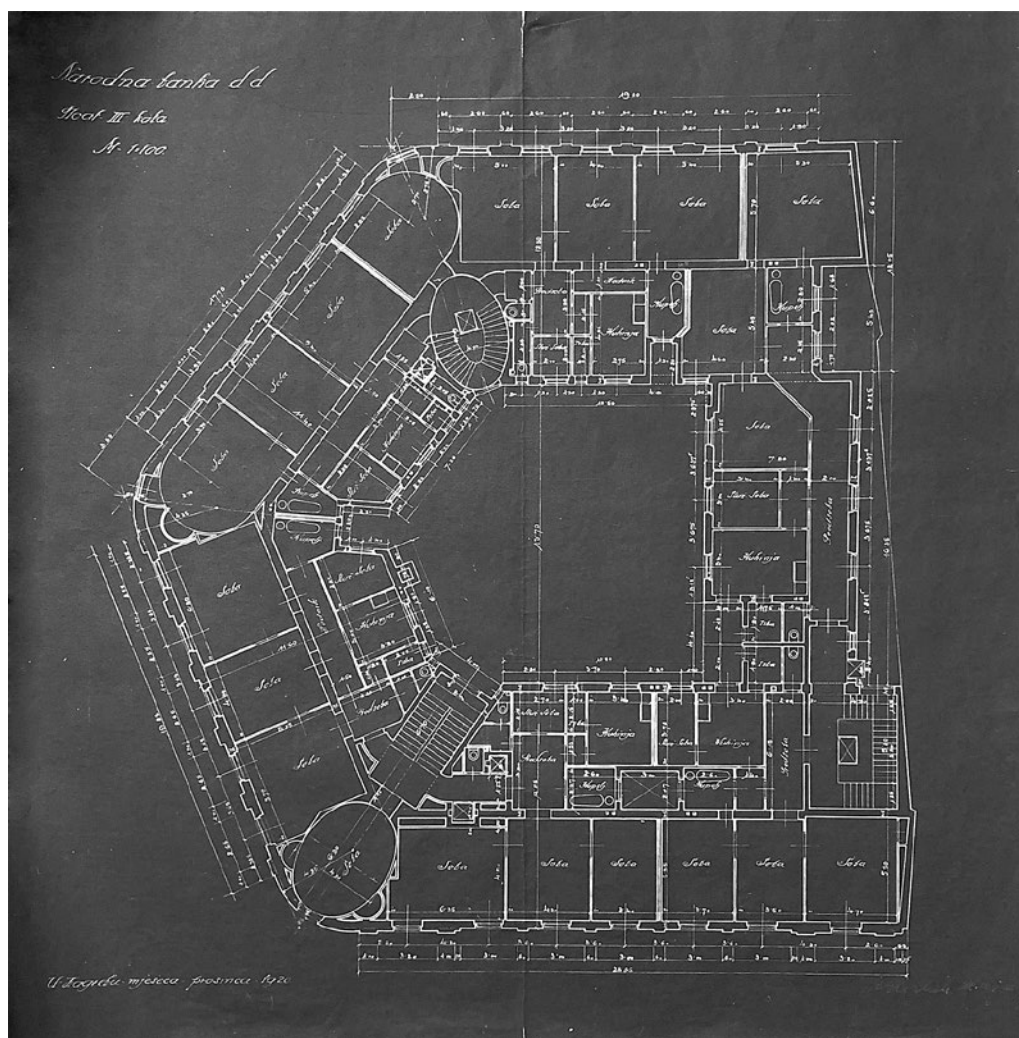
- 4 Hugo Ehrlich. tlocrt prizemlja Slavenske banke, 1920., Muzej grada Zagreba, Zbirka arhitektonske dokumentacije, H. Ehrlich, Poslovno-stambena zgrada Slavenske banke (1921. – 1923.), Vlačka 53 (dalje: MGZ, H. Ehrlich)

Hugo Ehrlich, Slavenska banka, blueprint of the ground floor, 1920, Zagreb City Museum

prostorija poboljšani su njihovim otvaranjem na balkon, lođu ili prozorima prema dvorištu. Stambeni je prostor dobro organiziran i diferenciran, a sobe su pažljivo dimenzionirane i orijentirane u odnosu na osvjetljenje, što je velikim dijelom omogućeno zahvaljujući prostoru unutarnjeg dvorišta na koji gledaju uglavnom gospodarski i sanitarni dijelovi stana. Prostor dvorišta omogućio je rastvaranje svih dvorišnih soba prozorima ili balkonskim vratima. Time je znatno uvećana kvaliteta stanovanja jer sve prostorije u stanicama, osim predsoblja, imaju direktno osvjetljenje i prozračivanje. Prema namjeni prostorija,

razlikuje se veličina njihovih otvora. Naime, dok izba, sanitarni čvorovi i kupaonice imaju manje prozore, kuhinja i ostale sobe orijentirane prema dvorištu imaju ili izlaz na balkon ili velike prozore. Kao što je uobičajeno za ovaj tip tlocrta, predsoblje ili hodnik vode do kupaonice. U većini slučajeva kupaonica je povezana i sa spavaćom sobom. Radi se o sada već standardnom dijelu stana koji je prikladno dimenzioniran i namijenjen svakodnevnom korištenju, što odražava nove higijenske navike.

Tlocrtni raspored stanova ponavlja se u svim katovima s manjim izmjenama. Prvi je kat mješovite

- 5 Hugo Ehrlich, tlocrt trećeg kata Slavenske banke s tipičnim rasporedom etaže namijenjene stanovanju, 1920., MGZ, H. Ehrlich

Hugo Ehrlich, Slavenska banka, blueprint of the third floor with a typical layout of the residential floor, 1920
Zagreb City Museum

namjene te su stanovi smješteni u južnom, zapadnom i sjeverozapadnom krilu. Drugi i treći kat imaju identičan tlocrtni raspored koji pokazuje odlike tipične stambene etaže (sl. 5). Stanovi na prvom katu prate raspored stanova drugog i trećeg kata. Gotovo je istovjetan i tlocrt mansarde, s jednom razlikom. U njezinu sjevernom krilu nalazi se najveći stan u zgradi (približno 160 m²). Nije poznato tko je bio vlasnik tog stana, u kojem se, osim standardnog gospodarskog i stambenog dijela, nalaze atelje, komora i garderoba. Uz to, na sjeverozapadnom uglu mansarde nalazi se prostorija namijenjena za dvoranu.

Tlocrtno su najbolje riješeni stanovi prema Vlačkoj i Draškovićevoj. Njihovo rješenje s prostranim predsobljem oko kojeg su logično organizirane stambene i pomoćne prostorije predstavlja moderniju verziju ovog tlocrtnog tipa. Središnji hal kod tih stanova preuzima razvodnu funkciju od dotada primjenjivanog uskog dugačkog hodnika. Stanovi u istočnom krilu tlocrtno su najslabije riješeni jer je, zbog specifičnog položaja krila, djelomično onemogućena logična grupacija prostorija kakvu nalazimo u ostalim stanovima. Čak je većina soba u tim stanovima orijentirana prema dvorištu. Ipak, većina stanova u Slavenskoj

- 6 Hugo Ehrlich, Slavenska banka, glavno pročelje, oko 1923. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, Zbirka arhitekture (dalje: MUO)

Hugo Ehrlich, Slavenska banka, main façade, c. 1923
Museum of Arts and Crafts, Zagreb

banci zadovoljavala je najviše životne standarde toga vremena, koji su osigurani balkonima i lođama, direktnim osvjetljenjem i kupaonicama u svakom stanu.

U najvećem dijelu palače sačuvana je izvorna prostorna dispozicija, a djelomično je očuvano i uređenje te oprema, osobito stubišnih i javnih prostora. Glavna prostorija javne namjene bila je okrugla blagajnička dvorana, koja je zauzimala prostor dvorišta u prizemlju i polukatu. Kao i kod Ehrlichove osječke Jugoslavenske banke (1921.), koja je građena u istom periodu, blagajna je koncipirana kao zasebna jedinica, povučena u dubinu građevine (sl. 4). U nešto kasnijoj palači Prve hrvatske obrtne banke u Ilici 38 (1924. - 1925.) i Jugoslavenskoj udruženoj banci u Beogradu (1929. - 1930.), Ehrlich je dvoranu blagajne direktno povezoao s ulicom, čime je omogućena jednostavnija komunikacija sa strankama, no ovdje još nema takvog modernog rješenja. U slučaju Slavenske banke,

klijenti su prolaskom kroz monumentalna vrata na zapadnom pročelju prvo stupali u malo kvadratno predsoblje. Nakon toga, prolaskom kroz dvostruka vrata, dolazilo se do glavnog hodnika sa zidovima raščlanjenima jednostavnim pilastri- ma i dekorativnim medaljonima, da bi se potom stupilo u prostor glavne dvorane.

U usporedbi s prostornom dispozicijom obližnje zgrade Burze, na kojoj je nakon Kovačićeve smrti radio sam Ehrlich, vidljive su zanimljive sličnosti i razlike. U oba se slučaja radi o uglovnica, no, dok je tlocrt Slavenske banke peterokutan, palača Burze tlocrtno je riješena kao krnji trokut s dvama bočnim krilima koje povezuje središnja dvorana. Oba projekta povezuje kružni tlocrt glavne dvorane natkrivene kupolom te uvučenost iste u središte građevnog korpusa. Jedna od glavnih razlika u unutarnjoj organizaciji prostora očituje se u prostorijama koje vode do same dvorane. U Slavenskoj banci malo kvadratno predsoblje vodi

do izduženog hodnika, iz kojeg se nekoliko stepenica spušta u prostor blagajničke dvorane. S druge strane, u zgradi Burze iz portika se ulazi u prostrani vestibul sa stubištem koje vodi do visokog prizemlja. Ondje se nalazi prostor foajea prekriven staklenim nadsvjetlom, koji vodi u glavnu burzovnu dvoranu. Dakle, prostorije različitih dimenzija i funkcija vode do glavnih dvorana, koje su smještene na različitim nivoima.

Sličnost između svih spomenutih Ehrlichovih projekata za financijske ustanove, kao i s Kovačićevom Burzom, obližnjom Hrvatskom poljodjelskom bankom Dioniza Sunka na uglu Martićeve i Smičiklasove (1926.) i Hrvatskom zemaljskom (Jugoslavenskom) bankom Ignjata Fischera na uglu Trga bana Jelačića i Praške ulice (1920. – 1926.), uočava se u zenitalnom osvjetljenju glavne dvorane koje je omogućeno izvedbom ostakljenog stropa ili kupole. U odnosu na Obrtnu banku i beogradsku Jugoslavensku udruženu banku, koje sve redom pokazuju tendenciju prema oblikovanju reprezentativnih prostorija u blago zakrivljenim, kružnim ili ovalnim oblicima, Slavenska banka pokazuje veće sličnosti sa spomenutim Fischerovim, Kovačićevim i Ehrlichovim osječkim projektom. Tako u Slavenskoj banci prostorije na uglu, namijenjene za urede ključnih zaposlenika banke, imaju ovalni tlocrt, a kružni tlocrt nalazi se ne samo u blagajničkoj dvorani, nego i u svečanom ulazu na jugozapadnom uglu, koji je bio namijenjen za poslovne partnere. Isto tako, mirna krivulja foajea Burze vodi do glavne dvorane kružnog oblika, u Osijeku blagajnička dvorana ima oblik polukruga, a Fischer prostorno i semantički važnom dijelu banke, četverokutnoj dvorani za sjednice, dodaje apsidu. Još jedna Fischerova gradnja, projekt Gradske štedionice na glavnom zagrebačkom trgu (1923. – 1931.), pokazuje srodne tendencije: predvorje ima oblik elipse, a centralnim dvoranama u prizemlju i podrumu dodane su široke polukružne apside.¹⁵ U odnosu na navedene gradnje, Slavenska banka pokazuje najizraženiju tendenciju kružnog i ovalnog oblikovanja reprezentativnih prostorija.

Analiza pročelja

Monumentalno zdanje Slavenske banke koristi oblike tipične za razdoblje u kojem nastaje. Rješenje pročelja predstavlja sretnu sintezu klasicizma i modernijeg načina promišljanja arhitekture, kakvu i inače nalazimo na Ehrlichovim građevinama. Kompaktan, u svojoj biti suzdržljivo razveden,

7 Hugo Ehrlich, Slavenska banka, pročelje prema Vlačkoj ulici, oko 1923., Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, Arhiv Žarko Domljan

Hugo Ehrlich, Slavenska banka, façade facing Vlačka street, c. 1923, Institute of Art History, Zagreb

korpus zgrade naglašen je monumentalnim rizalitom na glavnom, zapadnom pročelju (sl. 6). Sva su slobodna pročelja palače, osim onog glavnog, zapadnog, u oblikovnom smislu identična, jer kao uzor za njih poslužio je nacrt za pročelje u Vlačkoj (sl. 7). Zapadno pročelje dodatno je artikulirano masivnim rizalitom, no raščlamba zida iza njega jednaka je ostalim fasadama. Rješenjem fasade općenito prevladavaju za 1920-e tipični klasicistički elementi, visoki jonski stupovi, pilastri, volutne konzole, trokutasti zabati, polukružna polja s antikizirajućim reljefima, motivi tzv. pasjeg skoka i meandra, a klasicizirajuća je i krovna linija razvedena antefiksima s motivom palmeta. Premda su korišteni mnogi elementi iz historijskih stilova, uočava se određeni odmak od njihovog kasno-historicističkog načina uporabe u smislu redukcije dekoracije i oplošnjavanja. Glavnim pročeljem dominira istaknuti rizalit s visokim jonskim stupovima i izbočenim dekorativnim poljima, no na

8 Rudolf Valdec, sadrena skica za alegoriju planine, vrijeme nastanka nepoznato, Gliptoteka HAZU, MZP-11

Rudolf Valdec, plaster sketch for an allegory of a mountain, undated, Glyptothèque of the Croatian Academy of Sciences and Arts

9 Reljef s prikazom starosjedioca Azije (muški lik), nepoznati autor (foto: Anamarija Topić, 11. veljače 2020.)

Relief showing the natives of Asia (male figure), unknown artist (photo: Anamarija Topić, 11 February 2020)

samom oplošju zidova harmonično su raspoređeni diskretni dekorativni detalji. Ondje gdje se javlja, arhitektonski dekor je plošan i sveden na plitke reljefne motive. Vertikalna artikulacija pročelja ostvarena je ritmičnom izmjenom jednostavnih prozorskih otvora i plitkih pilastara u središnjoj zoni zida. I sami uglovi, koji nisu oblikovani kao zaseban volumen već čine dio cjeline i povezuju različita pročelja zgrade, pokazuju stanoviti odmak od tradicionalnog arhitektonskog promišljanja u kojem je uglu pridana posebna vrijednost, a koje je prisutno na prethodno planiranim projektima za ovu česticu. Zanimljivost predstavlja oblikovanje vijenca mansardnog krova, koji je povišen u oluk obogaćen nizom svojevrsnih antefiksa s motivom palmeta. Radi se o originalnoj autorovoj invenciji koja taj antički motiv upotrebljava slobodno, kao dekorativni element, bez njegove izvorne funkcije prekrivanja spoja dvaju crjepova.¹⁶

Na izbočenim poljima iznad jonskih stupova zapadnog pročelja Slavenske banke izvorno je predviđeno postavljanje alegorija šest jugoslavenskih planina. O planiranim je skulpturama pisao Enes Quien¹⁷, a o njima je neke informacije objavio i Žarko Domljan.¹⁸ Prema autorima, izrada tih kipova bila je povjerena Rudolfu Valdecu, no u konačnici se odustalo od njihovog postavljanja jer Ehrlich nije bio zadovoljan skicama. Arhitekt je smatrao Valdecove sadrene modele previše modernističkima. Kipovi su trebali predstavljati alegorije šest jugoslavenskih planina: Triglava, Velebita, Avale, Fruške gore, Lovčena i Kajmakčalana. Sačuvano je pet sadrenih skica (sl. 8), koje su danas u vlasništvu umjetnikove obitelji, a čuvaju se u Gliptoteci HAZU.

Značaj Slavenske banke unutar opusa Huga Ehrlicha jasno se ocrtava u usporedbi s oblikovnim jezikom arhitektovih obližnjih projekata iz trećeg desetljeća. Ako se usporede pročelja

10 Blagajne Slavenske banke, oko 1924.
MUO

Banking hall at the Slavenska banka, c. 1924
Museum of Arts and Crafts, Zagreb

trokatnica poduzeća *Tekstil i Pruga* u Ulici Franje Račkoga, koje je Ehrlich izveo 1921., tijekom gradnje Slavenske banke, uočiti će se određene sličnosti u smislu javljanja tradicionalnih arhitektonskih motiva: balustrada, trokutastih zabata, volutnih konzola, guta, fugirane žbuke u prizemlju, upotrebe jonskog reda, jakog vijenca s dentima, raščlambe pročelja pilastrima i polukružnim poljima s reljefnom dekoracijom. Međutim, dok palača Slavenske banke pokazuje upotrebu tradicionalnih motiva izvan njihova izvornog konteksta i na originalan način, a sama je dekoracija vrlo plošna, kod zgrada u Ulici Račkoga naglašenija je fasadna plastika, a klasični su motivi brojniji i upotrijebljeni na tradicionalniji način. Jednako je i s projektom Jugoslavenske banke u Osijeku. Dakle, u odnosu na spomenute projekte, palača u Vlačkoj pokazuje jači odmak od historicističkog tretmana vanjske plohe zgrade u smislu oplošnjavanja i redukcije

dekoracije. S druge strane, u usporedbi s još dva Ehrlichova obližnja projekta, palačom Janeković u Draškovićevoj 15 (1928. – 1929.) i Nadarbinom Zagrebačke nadbiskupije (1929. – 1930.) koja zauzima parcelu između Vlačke, Bauerove i Martićeve ulice te Ratkajevog prolaza, jasno se pokazuje postupna transformacija arhitekta arhitektonskog izričaja tijekom jednog desetljeća. Prvi projekti za Nadarbinu nastaju 1926. kada Ehrlich još uvijek stvara pod utjecajem historicizma, no ipak s reduciranom dekoracijom u odnosu na projekte s početka 1920-ih, uključujući Slavensku banku. Raščlamba pročelja tog velikog kompleksa svedena je na fugiranu žbuku prizemlja, jednostavne vijence, plošna pravokutna polja između prozora prvog i drugog kata te jednostavno zaglavno kamenje nad prozorima drugog kata. Usporedba s pročeljem obližnje palače Janeković otkriva iduću fazu Ehrlichova stvaralaštva, u kojoj arhitekt ide korak

dalje u neutralizaciji zidnog platna. Fasada te zgrade u potpunosti je lišena plastičkih detalja te je njezina raščlamba svedena na horizontalne utore, vijenac na vrhu i uvučeni ugao prvog i drugog kata. U odnosu na Slavensku banku i sve ranije spomenute Ehrlichove zgrade, ova zgrada pokazuje jasan odmak prema modernoj arhitekturi. Slavenska banka pokazuje uspješnije rješenje pročelja u odnosu na Ehrlichove obližnje zgrade iz prve polovine 1920-ih, manje opterećeno fasadnom scenerijom, a u usporedbi s arhitektonskim projektima iz druge polovine desetljeća, pokazuje veći oslonac na tradicionalni arhitektonski jezik.

Uz Slavensku banku, Ehrlich je projektirao zgrade još nekoliko financijskih ustanova. Među njima je Slavenskoj banci kronološki bliska Jugoslavenska banka u Osijeku (1921.). Kao i druge njegove zgrade početkom dvadesetih godina, osječka banka ima bogatije artikulirana pročelja s čitavim nizom tradicionalnih arhitektonskih motiva, poput balustrada, trokutnih zabata, slobodnostojećih stupova i pilastara. U odnosu na ovu zgradu, fasada Slavenske banke mnogo je pročišćenija, pokazuje stanovito oplošnjanje zidne mase i redukciju dekoracije. Na idućem primjeru, Prvoj hrvatskoj obrtnoj banci (1924. – 1925.) u Ilici 38, uočava se postepeno sazrijevanje Ehrlichova izraza u smislu eliminacije historijsko-stilskih detalja. Prizemlje te zgrade oblikovano je potpuno u skladu s modernim shvaćanjem jednostavne i funkcionalne arhitekture, obloženo glatkim ploham plemenitog kamena, rastvoreno širokim kvadratičnim otvorima bez ukrasnih okvira. Jednostavni vijenac odvaja prizemlje od gornjeg dijela, s glatkim zidnim ploham naglašenima reprezentativno oblikovanim lučnim prozorima prvog kata i masivnim krovnim vijencem s konzolama. U odnosu na Slavensku banku, ovaj projekt donosi modernije oblikovanje prizemlja i određenu redukciju dekora. Daljnji raskid s tradicijom uočava se u Ehrlichovim projektima od 1928. godine nadalje, kada se primjećuje gotovo potpuno dokidanje fasadne dekoracije i svodenje raščlambe pročelja na ritam otvora prozora i vrata, kao kod zgrade Jugoslavenske udružene banke u Beogradu (1929.). U usporedbi s beogradskim primjerom, čija je raščlamba pročelja izvedena iz karaktera i funkcije unutrašnjeg prostora, rješenje pročelja zagrebačke banke mnogo je bliže tradicionalnom pojmu reprezentativnosti.

Oprema interijera poslovnih prostorija za javne svrhe

Osim što se reprezentativnom vanjštinom banke nastojao na postojeće i potencijalne klijente ostaviti dojam moći, i unutrašnjost banke iskorištena je za samoprezentaciju. Tako su, primjerice, u glavnom hodniku kojim su klijenti dolazili do blagajničke dvorane, sučelice jedno drugome, u kružnim medaljonima postavljeni parovi glava muških i ženskih likova u profilu, alegorije kontinenta predstavljene stereotipiziranim prikazima autohtonog stanovništva s karakterističnim atributima i fizionomijama (sl. 9). Izbor motiva, koji se može povezati s fascinacijom izvaneuropskim kulturama, kao i formalni oblici reljefa, pripadaju stilu art décoa.¹⁹

Već sam ulazni hodnik svjedoči o činjenici da je stil modernističkog klasicizma, koji dominira vanjštinom zgrade, bio primijenjen i u oblikovanju interijera, uz određene elemente art déco estetike. Uređenje prostrane blagajničke dvorane pokazuje jednaku kombinaciju stilskih odlika. Dvoranom dominiraju mnogi klasični motivi, poput vijenca s dentima i lezena, no u njihovu se tretmanu uočavaju određena moderna nastojanja. Tako su zidovi artikulirani kaneliranim pilastrima bez stilskih oznaka, a u prolazima između njih nalaze se glatki stupovi s jednostavnim kapitelima. Elegančnosti dvorane ponajviše pridonose središnji stup i stakleni strop koji je postavljen na radijalne armirano-betonske grede. Dekorativna razigranost same plohe nadsvijetla upućuje na prisutnost art déco estetike. Izvorna oprema dvorane blagajne, osim na nacrtima, zabilježena je na fotografiji (sl. 10). Šalteri i svjetiljke na njima, oblikovane poput kandelabra, bili su dizajnirani specifično za ovu građevinu, no njihov je izgled poznat samo iz fotografija i nacрта.

Osim glavne dvorane, posebno reprezentativno oblikovane su prostorije u polukatu, koje su bile namijenjene za urede i poslovne sastanke u svečanoj dvorani za sjednice. Zidovi su im raščlanjeni plitkim lezenama i polukružnim nišama te djelomično obloženi tamnom hrastovinom. Ugrađeni ormari i radijatori s dekorativnim štitnicima predstavljaju motive kakve nalazimo u interijerima Adolfa Loosa i Viktora Kovačića.²⁰ Retorika neoklasicizma dosljedno se ponavlja u čitavoj zgradi, pa tako i na stropu svečane dvorane za sjednice, koji je ukrašen freskama Joze Kljakovića. U izvedbi fresaka Kljakoviću je pomogao Juraj Plančić, koji je bio upisan u

- 11 Jozo Kljaković, detalj središnje freske na polukatu s prikazom gradnje Slavenske banke i portretima H. Ehrlicha i J. Meniga (foto: A. Topić, 11. veljače 2020.)

Jozo Kljaković, detail of the central fresco on the mezzanine showing the construction of the bank with portraits of H. Ehrlich and J. Meniga (photo: A. Topić, 11 February 2020)

Kljakovićevu klasu na Akademiji.²¹ Tema kompozicije izgradnja je palače Slavenske banke, a u tri kvadratna polja nalaze se prizori gradnje palače, sječe šume i transporta građe. Te tri monumentalne kompozicije povezane su u idejnu, ali ne i narativnu cjelinu. Središnja kompozicija prikazuje podizanje palače i donosi portrete Huga Ehrlicha i Jurja Meniga, Ehrlichova suradnika koji je očito imao važnu ulogu u projektu (sl. 11). Bočne freske donose scene sječe šume i transporta građe. Na svim je freskama prisutan, za autorovo slikarstvo, tipičan fokus na ljudskoj figuri.²² Kljaković je dodatno naglasio klasičnost kompozicije ne samo odijevanjem likova u antičku draperiju nego i prikazivanjem samo onih najklasičnijih dijelova palače Slavenske banke – njezinih stupova, jonskih kapitela i vijenca zapadnog pročelja.

BILJEŠKE

- 1 Ovaj rad djelomično se temelji na diplomskome radu autorice pod naslovom „Palača Slavenske hipotekarne banke u Vlačkoj 53 u Zagrebu” izrađenom i obranjenom 2020. na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod mentorskim vodstvom dr. sc. Dragana Damjanovića.
- 2 Državni arhiv u Zagrebu, Fond 1122 (dalje: HR-DAZG-1122). Zbirka građevinske dokumentacije, Vlačka 53, sig. 2980.
- 3 „Zagreb gradi,” *Jutarnji list* (Zagreb, 16. travnja 1922.), 17.
- 4 Dragutin Hirc, „Laška ulica,” u *Stari Zagreb. Kaptol i Donji grad* (Zagreb: Matica hrvatska, 2008.), 324.
- 5 Mijo Mirković, „Predgovor,” u *Stambena izgradnja Zagreba do 1954. godine* (Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1961.), 5.
- 6 Usp. HR-DAZG-1122, Zbirka građevinske dokumentacije, Vlačka 53, sig. 2980.
- 7 Martina Pavković, „Arhitekt Vjekoslav Bastl,” doktorska disertacija (Sveučilište u Zadru, 2017.), 245.
- 8 Žarko Domljan, *Hugo Ehrlich* (Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1979.), 116.
- 9 Dragan Damjanović, *Zagreb: arhitektonski atlas* (Zagreb: AGM, 2014.), 187.
- 10 Usp. HR-DAZG-1122, Zbirka građevinske dokumentacije, Schlosserove stube–stube, sig. 2773.
- 11 „Izvištaj gradskog poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnog i kraljevskog glavnog grada Zagreba za godinu 1919. – 1925,” (Zagreb: Braća Kralj, 1929.), 48.
- 12 Darko Kahle, „Višekatne ugrađene kuće u Zagrebu između 1850. i 1927.,” *Prostor* 22, br. 2 (48) (2014.): 177.
- 13 Aleksander Laslo, „Izgradnja javnih objekata u Zagrebu do 1940.,” *Čovjek i prostor* 30 (1983.): 25.
- 14 „Zagreb gradi”, 17.
- 15 Marina Bagarić, *Arhitekt Ignjat Fischer* (Zagreb: Meandarmedia, Muzej za umjetnost i obrt, 2011.), 218.
- 16 Werner Müller, Gunther Vogel, *Atlas arhitekture 1* (Zagreb: Golden marketing, Institut građevinarstva Hrvatske, 1999.), 159.
- 17 Enes Quien, *Kipar Rudolf Valdec. Život i djelo (1872.–1929.)* (Zagreb: Akademija likovnih umjetnosti, 2015.), 311–325.
- 18 Domljan, *Hugo Ehrlich*, 119.
- 19 Jasna Galjer, „Art déco u primijenjenoj umjetnosti i dizajnu,” u *Art déco i umjetnost u Hrvatskoj između dva rata*, katalog izložbe (Zagreb: Muzej za umjetnost obrt, siječanj–travanj 2011.), 26.; Irena Kraševac, „Hrvatsko kiparstvo u doticaju s art décoom,” u *Art déco i umjetnost u Hrvatskoj između dva rata*, katalog izložbe (Zagreb: Muzej za umjetnost obrt, siječanj–travanj 2011.), 122.
- 20 Marina Bagarić, „Lokalna tradicija i uvozna secesija: zagrebačka arhitektura između 1898. i 1918.,” u *Izazov moderne: Zagreb–Beč oko 1900.: slikarstvo, kiparstvo i arhitektura zagrebačke i bečke secesije* (Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, veljača – svibanj 2017.), 229.
- 21 Biserka Rauter Plančić, *Juraj Plančić* (Zagreb: Difo, 2004.), 34.
- 22 Petra Senjanović, „Jozo Kljaković,” u *Jozo Kljaković*, katalog izložbe (Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, studeni 2009. – siječanj 2010.), 20.

REFERENCES

- “Izvištaj gradskog poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnog i kraljevskog glavnog grada Zagreba za godinu 1919. – 1925.” Zagreb: Braća Kralj, 1929.
- “Zagreb gradi.” *Jutarnji list*, April 16, 1922.
- Bagarić, Marina. *Arhitekt Ignjat Fischer*. Zagreb: Meandarmedia, Muzej za umjetnost i obrt, 2011.
- Bagarić, Marina. “Lokalna tradicija i uvozna secesija: zagrebačka arhitektura između 1898. i 1918.” In *Izazov moderne: Zagreb–Beč oko 1900.: slikarstvo, kiparstvo i arhitektura zagrebačke i bečke secesije*, 203–232. Exhibition catalogue. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, February 9 – May 5, 2017.
- Damjanović, Dragan. *Zagreb: arhitektonski atlas*. Zagreb: AGM, 2014.
- Domljan, Žarko. *Hugo Ehrlich*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1979.
- Galjer, Jasna. “Art déco u primijenjenoj umjetnosti i dizajnu.” In *Art déco i umjetnost u Hrvatskoj između dva rata*, 23–60. Exhibition catalogue. Zagreb: Muzej za umjetnost obrt, January 26 – April 30, 2011.
- Hirc, Dragutin. “Laška ulica.” In *Stari Zagreb. Kaptol i Donji grad*. Edited by Mato Grabar, 313–374. Zagreb: Matica hrvatska, 2008.
- Ivanković, Grgur Marko. “Javna arhitektura grada Osijeka.” In *Osječka arhitektura 1918.–1945*. Edited by Julijo Martinčić, Dubravka Hackenberger, 53.–75. Zagreb–Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, 2006.
- Kahle, Darko. “Višekatne ugrađene kuće u Zagrebu između 1850. i 1927.” *Prostor* 48 (2014): 174–187.
- Kraševac, Irena. “Hrvatsko kiparstvo u doticaju s art décoom.” In *Art déco i umjetnost u Hrvatskoj između dva rata*, 119–141. Exhibition catalogue. Zagreb: Muzej za umjetnost obrt, January 26 – April 30, 2011.
- Laslo, Aleksander. “Izgradnja javnih objekata u Zagrebu do 1940.” *Čovjek i prostor* 30 (1983): 25–29.
- Mirković, Mijo. “Predgovor.” In *Stambena izgradnja Zagreba do 1954. godine*. Edited by Tomislav Timet, 5–13. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1961.
- Müller, Werner and Gunther Vogel. *Atlas arhitekture 1*. Zagreb: Golden marketing, Institut građevinarstva Hrvatske, 1999.
- Pavković, Martina. “Arhitekt Vjekoslav Bastl.” PhD diss., University of Zadar, 2017.
- Quien, Enes. *Kipar Rudolf Valdec. Život i djelo (1872.–1929.)*. Zagreb: Akademija likovnih umjetnosti, 2015.
- Rauter Plančić, Biserka. *Juraj Plančić*. Zagreb: Difo, 2004.
- Senjanović, Petra. “Jozo Kljaković.” In *Jozo Kljaković. Retrospektiva. 1889–1969.*, 9–43. Exhibition catalogue. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, November 26, 2009 – January 24, 2010.

SUMMARY

The Bank Palace in Vlaška Street in Zagreb

The Slavenska banka Palace is one of the most successful realizations in the style of modernist classicism in the context of Hugo Ehrlich's works and architectural production in Zagreb in the early 1920s. This thesis is proven by the participation of significant artists of that time in furnishing the palace, the consistency of the application of classical and *art-déco* motifs, which dominate the then European and Croatian architecture, and the presentation of the building at key domestic and European exhibitions. Like other Ehrlich residential and commercial buildings from the first half of the 1920s, the Slavenska banka palace has a classic architectural composition with a pronounced traditional design rhetoric. However, this representative building stands out within the architect's oeuvre with a more modern approach to classical motifs, which are treated freely and innovatively. The language of classical architecture has been consistently implemented throughout the palace, the treatment of which is typical of the architecture of the 1920s: a refined, simplified expression and innovative application of elements that have their roots in antiquity. Jozo Kljaković's wall paintings, which decorate the ceiling of the mezzanine hall, show the consistency of the classical expression. Along with many classical architectural motifs, which dissect the surfaces of the walls both in the exterior and in the interior, there are certain indications of *art-déco* aesthetics, especially in regard to non-European cultures. Architect Ehrlich proved to be fully prepared to meet the demanding task set before him, designing one of the best examples of monumental classicism of the 1920s.

ANAMARIJA TOPIĆ (Zagreb, 1995.) diplomirala je 2020. godine povijest umjetnosti i talijanski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

ANAMARIJA TOPIĆ (Zagreb, 1995) in 2020 graduated art history and Italian language and literature at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb.